

A hand is shown from the wrist up, holding a piece of aged, yellowed paper behind vertical wooden prison bars. The lighting is dramatic, coming from the side, casting shadows on the bars and the hand. The paper is crumpled and folded.

Autoria
Pasqual Alapont
Sònia Alejo
Chema Cardaña
Patrícia Pardo
Rodolf Sirera
Begoña Tena

Equip actoral
Maria Caballero
Enric Juezas
Águeda Llorca
Miguel Ángel Romo
Imma Sancho
Bruno Tamarit
Merce Tienda

Coordinació i Direcció
Carles Alberola

ALBENA
TEATRE

GENERALITAT
VALENCIANA
Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

TOTS
A UNA
VEU

PRESONERS

PRESNERS

Durant el 40 anys de dictadura franquista van ser milers els homes i dones empresonats i privats de la seua llibertat. En eixa situació repressiva, l'escriptura de cartes va significar per als presoners, de diferent classe social i ideologia, cultes i analfabets, un antídot per combatre la soledat, el dolor i la injustícia, i al mateix temps un instrument per mantindre la identitat. Recordar-ho, és un deure.

Carles Alberola

1. **La memòria tancada** - 2020 (pròleg)

De Chema Cardeña

Intèrpret Imma Sancho

2. Descalç - 1940

De Pasqual Alapont

Intèrpret Bruno Tamarit

3. Matilde i els llops - 1942

De Sònia Alejo

Intèrpret Águeda Llorca

4. **El mestre** - 1946

De Begoña Tena

Intèrpret **Enric Juezas**

5. Les arracades i el pantà - 1952

De Patrícia Pardo

Intèrpret Merce Tienda

6. **Matinada** - 1968

De Rodolf Sirera

Intèrpret Maria Caballero

7. **La veu dels altres** - 1975

De Chema Cardena

Intèrpret Miguel Ángel Romo

8. **El clam del silenci** - 2020 (epíleg)

De Pasqual Alapont

Intèrpret Imma Sancho

Autoria

Pasqual Alapont
Sònia Alejo
Chema Cardeña
Patrícia Pardo
Rodolf Sirera
Begoña Tena

Equip actoral

Maria Caballero
Enric Juezas
Águeda Llorca
Miguel Ángel Romo
Imma Sancho
Bruno Tamarit
Merce Tienda

Coordinació i Direcció **Carles Alberola**

Ajudant de direcció **Maria Almudéver**

Vestuari **Pascual Peris**

Maquillatge **Merche Luján**

Atrezzo i Disseny gràfic (cartell/exposició) **Assad Kassab**

Treball d'escriptura (cartes/conte) **Isabel Sahuquillo**

Il·lustracions (conte) **Ana Collado**

Fotografies d'espectacle **Vicente A. Jiménez**

Traduccions i Correccions **Càrol Ferré**

Assessor històric i Ideació de l'exposició **Francesc Martínez Gallego**

Assessor lingüístic de l'exposició **Santi Vallés Casanoves**

Regidora **Yolanda García**

Comunicació i Premsa **Pablo Ricart**

Ajudant de producció **Patri Aranda**

Producció **Joan Carles Dauder i Toni Benavent**

Agraïments Sala Ruzafa, Teatre Micalet, IVC (Inst. Valencià de Cultura) i

Fernando Gil Artes Gráficas

www.albenaproduccions.com

ALBENA
T E A T R E

GENERALITAT
VALENCIANA

Conselleria d'Educació,
Cultura i Esport

TOTS
A UNA
veu

PRESONERS

-Exposició-

PRES ONERS

La repressió esdevingué consubstancial al franquisme i va ser base del règim, des de l'inici fins al final d'aquest. Més de 130.000 afusellaments, mig milió de presos, més de 300.000 depurats i altres tants sotmesos a repressió econòmica són les xifres de l'aportació franquista a la història universal de la infàmia.

La majoria social era contrària a l'alçament militar, de manera que els sublevats decidiren que només podien vèncer i sotmetre la població hostil a través del terror i la repressió. El 19 de juliol, el general Mola, s'adreçava a la resta de militars del complot:

Hay que sembrar el terror, eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todos los que no piensen como nosotros.

Per a eliminar els oponents, els sublevats militars van utilitzar dos mecanismes. La via extrajudicial, consistent a assassinar d'ofici els oponents, i la via "legalitzada" (que no legal), consistent a aplicar una versió particular i "invertida o al revés" de la justícia militar: les figures penals de la sedició, adhesió a la rebel·lió, auxili a la rebel·lió i excitació a la rebel·lió, van ser aplicades a través de judicis sumaríssims davant tribunals militars als partidaris de l'Estat legítim, el de la República.

Més que sobre els fets, els tribunals militars van escorcollar els antecedents polítics dels acusats basant-se no només en documentació, sinó en els informes dels alcaldes, caps locals de Falange, caps locals de la Guàrdia Civil o rectors de les parròquies de procedència.

Presos republicans en Sant Miquel dels Reis, 1940.

Milers d'edificis republicans acabaren en els camps de concentració nazi. En la foto, els presoners republicans expulsats reben les forces americanes el 5 de maig de 1945. 4.427 companys seus havien mort en els anys anteriors en aquest camp de Mauthausen.

Població reclusa a Espanya

Anys	Reclusos/es
1934	12.574
1939	100.262
1940	270.719
1941	233.373
1942	159.392
1943	124.423
1944	74.095
1945	54.072

Dibuix de Ricardo Fuencine, en el Reformatori d'Adults d'Alcàntar (1940), on van empresonar grans artistes espanyols com Gaspar Castelló, Melchor Arrich, Manuel González Narro, Miguel Abad Meli, Vicente Albarracín, Vicente Olcina, Emilio Varela o el mateix Ricardo Fuencine.

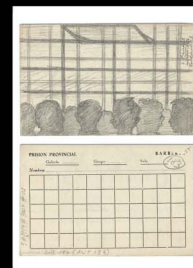

Camí de l'èxil, oli de Josep Franc-Claper (1940). Centenars de milers d'espagnols fugiren en 1939 en direcció al nord d'Àfrica, Mèxic, França o l'antiga URSS, entre altres destins.

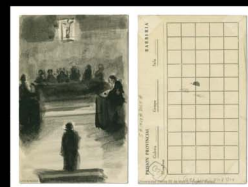
Josep Manaut Viglietti (1898-1971)

Va néixer a Llíria i esdevingué deixeble de Sorolla. Va residir a França en la joventut i va realitzar diverses exposicions a París. Durant la Segona República va participar en la creació d'Izquierda Republicana i freqüentava els cercles maçònics. Durant la guerra va ingressar en el PCE i en l'Aliança d'Intel·lectuals Antifeixistes per a la Defensa de la Cultura. Després de la guerra, va ser detingut en 1939 i condemnat pel Tribunal Especial per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme a 12 anys i 1 dia de presó, pena que li fou commutada per 6 anys de presó i confinament. Va passar per les presons madrilenyes de Porlier i Carabanchel (1943-1944) i, a partir de 1944, va ser desterrat a Durango. En 1945 va aconseguir que el deixaren anar a Madrid, a residir amb la seua família.

Durant la seua estada en la presó, va produir una gran quantitat de dibuixos i va continuar el seu diari: primera part d'aquest diari, que va de 1939 fins a 1944. Es va publicar en 2016 amb el títol de *Las horas muertas*.

Caps d'homos davant les reixes. Josep Manaut. Dibuix en el revers d'una taula de barbeta de la presó provincial (1944).

Tribunal de la Maçoneria. Josep Manaut. Dibuix en el revers d'una taula de barbeta de la presó provincial (seua data).

Retrat del pres Federico Medina, apodacant. Dibuix de J. Manaut, 1943.

Presos llegint i escrivint. Dibuix de J. Manaut, 1943.

Diari de Josep Manaut (1940).

Els presos vivien amuntegats en les presons. Dibuix de J. Manaut, 1943.

Si els presos no podien dormir en un llit, ho feien assegats o dempeus. Dibuix de J. Manaut, 1943.

PRES ONERS

Descalç, de Pasqual Alapont

Amb l'allau de presos i preses, fruit de les detencions de sospitosos, les presons es van omplir i es van veure desbordades. Calgué habilitar edificis que no estaven preparats per a la comesa. A la ciutat de València es van comptabilitzar més de 8.000 empresonats a finals de 1939.

L'estat en el qual els presoners ingressaven en la presó era lamentable. Havien sigut castigats, físicament i psíquicament, abans d'entrar-hi. Dins, les condicions eren molt dures: fred, fam, sarna, polls, etc... La falangista Maria Tortajada li va escriure a Pilar Primo de Rivera, cap de la Secció Femenina:

Las mujeres que están en las cárceles de Valencia se están muriendo de hambre y llenas de sarna, durmiendo en el suelo, pues donde hay sitio para 100 son 800 (...). Mira Pilar que hay mucho malestar con esto de tantos presos pues da horror ver los que matan diariamente y eso no puede ser, nosotras que somos madres no debemos consentir eso (...).

Afusellats al País Valencià en la postguerra per raons polítiques

Província	Població	Nombre de víctimes	Percentatge
Alacant	607.562	742	0,1288 %
Castelló	312.475	1.052	0,3366 %
València	1.256.633	3.128	0,2489 %
TOTAL	159.392	4.922	0,2381 %

Espanya	26.014.278	130.727	0,5006 %

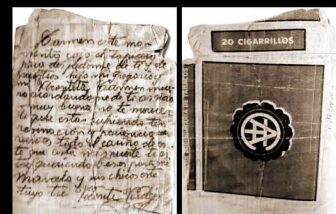
El Tenet, al costat del cementi de Paterna. Lloc d'afusellament dels presos condemnats a la pena capital. Ací van ser assassinats almenys 2.258 persones.

Pres morint, abet i amb boia. Josep Manant (1943).

Un de perfil escrivint. Josep Manant (1943).

Carta de comiat d'Humberto Alonso Pérez enviada en paper de fumar. Com que les autoritats començaven les cartes substituïdes, els presos intercanviaven, de segells, escrivint notes alternatives de comiat en suports diversos. Moltes d'aquestes cartes no han arribat a nosaltres, perquè la por a represàlies va fer que moltes famílies les destruïren. Tampoc no hi ha polítiques públiques de memòria per a la seua salvaguarda.

Vinyeta en una carta de Joan Gomà a la seua dona, Rosa Martí. Enviada des del camp de concentració de Belchite (11 d'agost de 1940).

Presos esperant el ratxos. Dibuix de Gaspar Castañón. Refotomontat d'Adrián d'Alacant (1941).

PRESONERS

Matilde i els llops, de Sònia Alejo

Alguns presos veien en el suïcidi un darrer acte de rebel·lia contra el règim. Abans de ser executats o d'haver de combregar amb rodes de molí –o simplement, de combregar– preferien suïcidar-se. Si ho intentaven i no ho aconseguien, eren castigats, perquè en tractar-se d'un règim d'orientació catòlica, el suïcidi era pecat i mereixia sanció.

Matilde Landa Vaz, filla d'un dirigent republicà i no batejada, formada en la Institució Lliure d'Ensenyança, es va afiliar en 1934 al Socors Roig Internacional i, en 1936, al Partit Comunista, tot enrolant-se en el batalló femení del Quint Regiment de les Milícies Populares. Es va fer popular entre els defensors de la República, i Miguel Hernández li va dedicar un poema. Va ser detinguda en abril de 1939, quan intentava reorganitzar clandestinament el PCE. En el judici sumariíssim va ser condemnada a mort, però aconseguí la commutació de la pena i, en 1940, va ser traslladada a la presó de dones de Palma de Mallorca. Ací va ser pressionada per les autoritats presidieres i religioses perquè es batejara. Va optar per suïcidar-se el 26 de setembre de 1942. Tot i això, va ser batejada *in articulo mortis*.

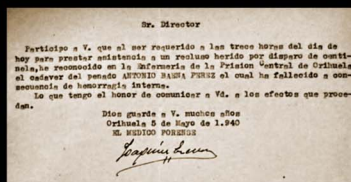
Les visites i la correspondència eren les dues formes que tenien els presos per a comunicar-se amb l'exterior. Ambdues estaven força restringides. En el cas de la correspondència, estrictament censurada si es tractava de cartes autoritzades, quasi sempre postals, perquè així s'escrivia menys. Els presos, però, intentaven la fórmula de la missiva clandestina. Tot era difícil: des de proveir-se de paper i tinta, fins a fer arribar la missiva al destinatari.

En dates assenyalades, com ara l'aniversari d'una filla o un fill, els presos intentaven enviar-los els seus presents: textos de felicitació, de vegades contes que escrivien ells o presoners de la mateixa cel·la que s'avenien a suplir les carències escripturals de la majoria.

La clandestinitat de la correspondència tenia un marc precís. El pres Antonio Romero li deia a la seua esposa: *Cuando tengas que decirme algo importante, de un paquete de tabaco sacas la mitad, metes la nota, lo vuelves a llenar y lo pegas de manera que no se note que se ha abierto o bien y mejor en una botella negra metes un preservativo y dos o tres perdigones, lo atas bien para que no se moje y lo metes en la botella la cual se llena de café con leche, pero esto cuando sea algo importante y urgente.*

Andreu Martínez García, regidor socialista al seu poble durant la guerra, va ser condemnat a mort. Va entrar a la presó d'Alzira i, en 1941, va ser traslladat a la Presó Central de València. En 1943 li van comunicar la pena de mort per trenta anys de reclusió major a alcoholor, el van traslladar a Sant Miquel dels Reis. El seu fill va fer els huit anys el 25 de febrer de 1943. Andreu li demanà ajuda a un company de presó per fer-li un conte i enviar-hi com a regal. El pres anarquiata que el va ajudar devia treballar al taller tipogràfic de la presó, perquè aconseguís bon paper, bona tinta i pegat. Fins i tot, decorar el conte amb aquarel·les.

Un tic, una hemorridgia interna... Morte en la presó a mans d'un sentinella o a mans de la malaltia.

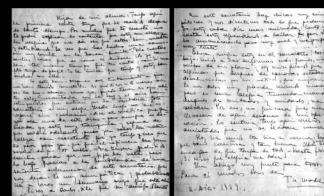
Després de la guerra, plens a renovar la presó provincial, el juny de 1939 es va habilitar el Convent de Santa Clara com a presó femenina. La gestió de la nova presó va corresponder a dones de les monges caputines. El primer dijous, amb data de 29 de juny, va ser de 200 recluses. Abans que acabara l'any, la xifra total va arribar a les 900 preses. La presó va tancar en 1942.

Presos còint en una galeria de la presó (1941).

Matilde Landa es va negar a ser batejada. Es va suïcidar el 26 de setembre de 1942.

Carta de Matilde Landa a la seua filla Carmen, del 2 de desembre de 1939.

Carme Soriano, presa en Benicarló, va ser alliberada en agost de 1941, després de partir a la presó i alliberar el seu fill durant un temps.

Anual periodí clandestin elaborat per socialistes en el Reformatari d'Alacant en 1940.

Processó del Corpus celebrada a la presó de Sarriarraz (Guipúscoa), sòl. Arxiu personal de Sagrario Mendina.

Un moment de la "visita evangelitzadora" del pare Marcial Colom en la presó especial de Calçada de Oropesa (1941). Era freqüent obligar les preses a "conversar" a canvi de robes vistes, tindre drets d'higiene personal o alguna cosa per l'escol.

PRES NERS

El Mestre, de Begoña Tena

Resolució 39, de 12 de desembre de 1946, de l'Assemblea General de les Nacions Unides:

Convençuda que el Govern feixista de Franco a Espanya va ser imposat al poble espanyol per la força amb l'ajuda de les potències de l'Eix, a les quals va donar ajuda material durant la guerra, no representa el poble espanyol, i que pel seu continu domini d'Espanya està fent impossible la participació en assumptes internacionals del poble espanyol amb els pobles de les Nacions Unides; recomana que s'excloua el Govern espanyol de Franco com a membre dels organismes internacionals establerts per les Nacions Unides o que tinguen nexos amb elles, i de la participació en conferències o altres activitats que puguin ser empreses per les Nacions Unides o per aquests organismes, fins que s'instaura a Espanya un govern nou i acceptable.

Desitjant, a més, assegurar la participació de tots els pobles amants de la pau, fins i tot el poble d'Espanya, en la comunitat de nacions, recomana que, si dins d'un temps raonable, no s'ha establert un govern l'autoritat del qual emane del consentiment dels governats, que es comprometa a respectar la llibertat de paraula, de culte i de reunió, i estiga disposat a efectuar promptament eleccions en què el poble espanyol, lliure d'intimidació i violència i sense tenir en compte els partits, pugui expressar la seua voluntat, el Consell de Seguretat estudie les mesures necessàries que han de prendre's per a remeiar la situació; recomana que tots els membres de les Nacions Unides retiren immediatament els seus ambaixadors i ministres plenipotenciaris acreditats a Madrid. (...).

La repressió es va adreçar contra totes aquelles persones implicades en les organitzacions del Front Popular i es va acarnissar, de manera particular, amb aquelles que tenien una certa cultura lletrada i llibresca: des del punt de vista del franquisme, això era un agreujant. Molts mestres d'escola patiren repressió directa –al voltant d'un 10% dels executats extrajudicialment van ser mestres– o judicis sumaríssims amb la corresponent condemna. Altres van ser depurats per comissions depuradores que demanaven informes sobre la conducta políticococial dels funcionaris i que consideraven molt especialment els enviats pels mossens locals.

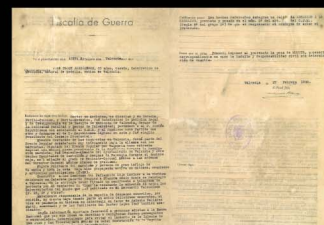
La finalitat de la repressió als mestres i de la seua depuració era la destrucció de l'obra escolar republicana. El decret de 1931, que disposava la creació de 7.000 noves places de mestres, deia: *España no será una auténtica democracia mientras la mayoría de sus hijos, por falta de escuelas, se vean condenados a perpetua ignorancia*. Aqueix any es va calcular que faltaven 27.151 escoles unitàries o seccions de graduades per arribar al 1.697.100 xiquets i xiquetes que restaven per escolaritzar i es va escometre un pla quinquennal de construccions: 7.000 escoles el primer any i 5.000 en cadascun dels quatre següents. Mentre arribaven les noves escoles, es van dissenyar les Missions Pedagògiques, escoles ambulants que aconseguiren mobilitzar mestres i intel·lectuals (Federico García Lorca, Miguel Hernández, Carmen Conde, María Moliner, María Zambrano, etc.) per a dur la cultura –en forma de teatre, cinema, biblioteca, lliçó, museu, cançó, etc.– al món rural. L'escola de la República devia seguir el model d'escola única, basada en els principis d'igualtat, obligatorietat i gratuïtat; devia ser laica i utilitzar una metodologia activa, per a convertir l'alumnat en protagonista de l'aprenentatge; devia garantir la llibertat de càtedra en tots els nivells educatius i substituir els criteris de competència pels de cooperació i solidaritat; devia estar arrelada en el medi social i cultural, i reconèixer els drets lingüístics de tothom.

Fotografies de moments d'activitat de les Missions Pedagògiques, corresponents a 1932 i 1933. La repressió franquista volgué eliminar l'obra educativa de la República.

Juan Peset, metge, rector de la Universitat de València i membre d'Esquerra Republicana. Assassinat a Paterna (1941).

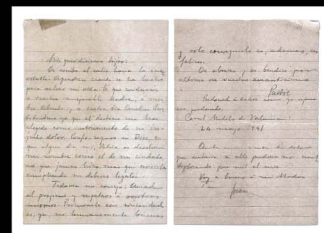
La fiscalia demanà la pena de mort en el judici militar sumaríssim al qual va ser sotmès Peset. Els arguments del fiscal van ser acusats pel tribunal. Juan Peset Alexandre representava a molts mestres i intel·lectuals de la República.

L'advocat Enriquet Tardet afirma que Juan Peset li salvà la vida. Els testimonis a favor de Peset, de la seua bondadosa i equanimitat, no van ser suficients per salvar-li la vida.

L'últim retrat de Juan Peset fet per J. Lluch a la premsa Model de València, agost de 1940.

Carta de comiat atorgada a la seua dona i al seu fill, de Juan Peset Alexandre, escrita el 24 de maig de 1941 des de la Model de València. Enxe matèria dia, a les sis de la vesprada, va ser assassinat a Paterna.

Dibuit de Josep Ribaldisa, en el prent de Pòster de Madrid, 1939. Les cançons en capella eren les que escrivien els presos que anaven a ser assassinats per a acompanyar-los les seues famílies i amics. Representen l'últim diàleg que els condemnats mantenen amb ells mateixos abans de morir i van ser el seu tribut davant la situació desesperada.

María Moliner (1900-1981). Bescanada en Filologia i Lletres per la Universitat de Saragossa, va desenvolupar la seua carrera professional en els anys 20 i 30 a la ciutat de València. Experta en biblioteques, va treballar en les Missions Pedagògiques i va dirigir la Biblioteca de la Universitat de València. Després de la guerra, va ser depurada i substituïda en diversos graus la seua càrrega funcional, mentre que el seu marit, Fernando Benito Ferrando, perdia la seua càtedra de Física.

PRES ONERS

Les arracades i el pantà, de Patricia Pardo

Els presos franquistes tenien, en aparença, la possibilitat de redimir les penes imposades. En octubre de 1938 el règim va crear el Patronat Central per a la Redempció de Penes pel Treball i, des d'aleshores, es van crear destacaments i camps de treball per a explotar milers de presos en edat laboral. Cobraven al voltant de 2 pessetes diàries (el jornal agrari era de 5 pessetes, aleshores), però els sostreïen el 75% d'aquest import per a destinar-lo a la manutenció. La resta anava a parar a la família del pres, però a través de les autoritats locals, que sovint en feien les cises corresponents.

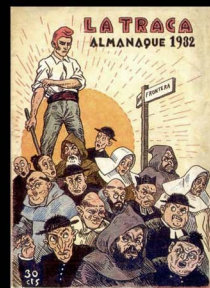
El setembre de 1939 es va crear el Servei de Colònies Penitenciàries Militaritzades per a aprofitar la mà d'obra de 250.000 presos que hi havia aleshores en camps de concentració i batallons de treballadors. En les colònies es practicava el treball forçat dels presos en obres de gran envergadura. La més coneguda és la realització del mausoleu del dictador en Cuelgamuros, però van haver moltes altres obres vinculades a les confederacions hidrogràfiques i el regadiu o a la xarxa viària.

Al País Valencià, l'obra més destacada va ser la del pantà de Benaixeve. Les obres havien començat en 1933 i les havia inaugurades el president de la Segona República, i van concloure en 1955. Inicialment se li posà el nom de pantà de Blasco Ibáñez. Finalment, portà el nom de pantà del Generalíssim: el va inaugurar Franco com a obra senyera del Movimiento Nacional. En 1947 van ser afusellats dos guerrillers (maquis) i sis treballadors, presos polítics, acusats de col·laborar amb la guerrilla antifranquista. No arribaren a redimir la pena.

A principis de la dècada de 1960 hi havia encara 10 destacaments penals amb 558 reclusos fent treballs forçats.

En les presons de dones, els fills menors de tres anys vivien amb les seues mares; amb el temps, l'estada es va perllongar fins als 6 anys. Després, les criatures passaven a centres religiosos en qualitat d'interns. En 1943 hi havia 12.000 xiquetes i xiquets tutelats en centres religiosos, on eren convenientment alligonats: eren fills de "rojos" i calia detindre la seua propensió a la bogeria marxista, segons el psiquiatra Vallejo Nájera. Trinidad Gallego, una infermera, recordava en les seues memòries: *He visto escenas increíbles durante mi estancia en la cárcel. Uno de esos episodios fue cuando la mujer de El Campesino recibió la visita de su hijo, vestido de seminarista, acompañado de un cura.*

La lluita guerrillera contra el franquisme va començar en 1936 en les zones on va triomfar la rebel·lió i es va perllongar fins a 1952. Va començar amb un enfrontament en camp obert i va acabar en guerra bruta i amb l'assassinat o la repressió de familiars, amics i contactes dels resistents, dels maquis, dels partisans. La Llei contra el Banditatge i el Terrorisme de 1947 va dotar la Guàrdia Civil de la cobertura legal per anihilar la guerrilla. Van morir 2.166 guerrillers, altres 3.382 van ser detinguts i la mateixa sort van córrer 19.407 enllaços.

Títol de un exemplar de *La Traca*, la revista satírica republicana i antifranchista, publicada a París després de la guerra. L'edició de *La Traca*, Vicent Miquel Carceller, va ser afusellat a Paterna per fer de la llibertat d'expressió

El setmanari *Redención* en l'època periodu autòcton a les presons de Franco. En la versió del Patronat de Redempció de Penes pel Treball, un organ de propaganda de la "justícia de Franco", suposadament magistral amb els presos polítics. En realitat, el setmanari intentava minar la moral de resistència que poguera acompanyar els presos, mostrant-los dels seus caràcters.

Durant el franquisme no van haver amnisties (bé, sí les de 1955 i 1969, de caràcter fiscal i per als exiliats). Van haver indults: el més conegut, el del 9 d'octubre de 1945, pel qual es concedia indult total als responsables dels delictes de rebel·lió militar, contra la següent incitació de "Ente a l'ordre públic començat fins a l'1 d'abril del 1939, però sempre que no constara que les referides delictes haurien començat pures en actes de crueltat, muerres, violacions, profanacions, intencions a cometre haches que per se mateixes representen a cada home honrat. Cal recordar que als presos polítics se'ls imputaven, precisament, aquesta classe de actes en funció de justificació i no de proves. També cal saber que amb els indults es revia totalment i parcialment la pena imposada, però el delictes subsistia i no s'haurien determinats efectes d'aquest, com per exemple reintegrar el compte en presons reeducacionals. Els presos beneficiats per l'indult seguien sotmesos al control de les autoritats preventives, formalitzat a través de les Juntes Locals de Llibertat Vigilada i Condicional, normalment en mans de la Falange.

Presos treballant en el canal de Palma del Rei (Córdoba) a Loberja (Sevilla), obra executada entre 1940 i 1962. Hi treballaren milers de presos republicans enquadrats en el Servei de Colònies Penitenciàries Militaritzades.

Els presos polítics que construïren el pantà de Benaixeve van conviure amb els treballadors locals, però s'allotjaven al costat del quarter de la Guàrdia Civil, creat ex professo. El destacament penitenciari de Benaixeve va funcionar entre 1941 i 1944 i va posar de mà d'obra l'empresa Pomales y Cia. Hi treballava al voltant de 400 reclusos polítics.

La mà d'obra que representava els presos polítics es va utilitzar en la construcció de l'embassament de Benaixeve, en la reconstrucció del mausoleu de Santa Maria del Puig (que es va convertir en Reframent Especial de Dones, és a dir, en presó de dones, tant comunes com polítiques), en la puera de l'empresa SICO al País en la construcció de parafits al Colomer, en construccions militars diverses a Quart de Poblet, en els tallers de confecció d'espardenyes i fustells de Sant Miquel dels Reis. Els seus estaven sotmesos al Patronat de Redempció de Penes per el Treball.

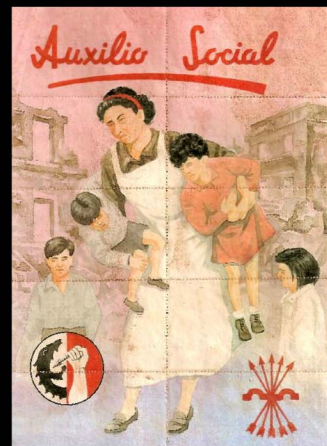

Presos polítics treballant en Cuelgamuros, construint el mausoleu del dictador, que s'anomena Vallejo de los Caballeros. El destacament de penes va funcionar entre 1943 i 1952 i hi passaven al voltant de 7.000 penes.

Jaume Miralles Amat, secretari del PSIB: en 1937, havia sigut secretari d'organització de la Federació Socialista Valenciana durant la República. Després de la guerra, el 30 de gener de 1943 va ser traslladat a la Presó del Call de València i del al punt de Benaixeve, en qualitat de detingut polític i pres polític. Va ser condemnat a mort el 1944. El destacament de penes polítics de Benaixeve es va extingir perquè les autoritats tenien por de la seua col·laboració amb el maquis.

Creat per Mercedes Sanz, vídua d'Onésimo Redondo, l'Auxilio Social esdevingué una organització de beneficència de la Falange -després del Movimiento Nacional- pensada com una eina de propaganda i control social, destinada a donar atenció i alimentació als fills de "Amos Espanyols". Segons la historiadora Angela Cenarro "als viuers els pares dels quals complien condicions per a una política en les presons franquistes se'ls obligava a vestir l'uniforme de Falange quan anaven a viatjar". I els fills -sobretot en cas de no formar part del pla de "regeneració" de castig violent, la privació d'aigua i menjar, les humiliacions públiques i les pal·lies amb finalitats exemplaritzants, tal pràctiques van ser severes d'element de les lars de l'Auxilio Social. Els fills dels detinguts que es trobaven sense família, a la família dels quals no podia arribar la (com per estar empresonada), eren internats en asils com el de San Francisco Javier o el del Níto Jesús, tres dies a València. Molts van ser donats en adopció.

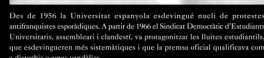
Cartell de l'Auxilio Social. Com a Delegació Nacional de Serveis de FET i de les JONS, l'Auxilio Social omplia una organització autònoma que creava el Departament General d'Auxili d'Hivern; el Departament de Protecció a la Mare i als Xiquets; el de Llar d'Aprenentatge i Albergu Ecològic; el Recreació Central d'Ensenyament Mèit i Universitari. Era el partit únic, i no l'Estat, el que "auxilia" els necessitats.

La matinada, de Rodolf Sirera

En 1963, un militant del Front d'Alliberament Popular (FLP) va ser detingut. Enrique Ruano Casanova era estudiant de dret i tenia 21 anys. Com Grimau, també va "caure" per la finestra en el curs de l'interrogatori.

Festival de Cinema de Sant Sebastià (1966)

PRES NERS

La veu dels altres, de Chema Cardeña

El Tribunal d'Ordre Públic (TOP) va estar en funcionament entre 1963 i 1977. Quasi el vuitanta per cent dels casos que va jutjar es relacionaven amb el que es consideren drets i llibertats en estats democràtics. El TOP va veure un total de 22.660 procediments i va condemnar 2.839 persones; va imposar 11.731 anys de presó i més de 31 milions de pessetes en penes pecuniàries. L'associació il·legal, els delictes contra la seguretat interior i la propaganda il·legal van ser els arguments jurídics de les acusacions.

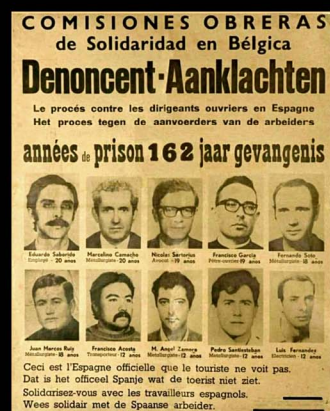
La major part dels casos jutjats afectaven diverses persones i alguns van tindre una gran ressonància, com el Procés 1001, contra els màxims dirigents de Comissions Obreres (CCOO), detinguts en 1972 i jutjats en 1973. Acusats d'associació il·legal, van rebre condemnes exemplaritzants: 20 anys per a Marcelino Camacho i Eduardo Saborido, 19 per a Nicolás Sartorius i per al rector Francisco García Salve, 18 per a Juan Muñoz Zapico, 17 per a Fernando Soto i 12 per a Miguel Ángel Zamora, Pedro Santiesteban, Luis Fernández i Francisco Acosta.

En paral·lel al TOP, els tribunals militars, igual com des de la guerra civil, seguien funcionant al si del sistema repressiu franquista. S'ocupaven de delictes tipificats com a terrorisme. En 1970 va celebrar-se el conegut com a Judici de Burgos, contra setze militants d'ETA, acusats alguns d'assassinar el cap de la Brigada Político-Social a Sant Sebastià, Melitón Manzanas. Tota l'oposició es va unir contra el règim.

En 1974 Salvador Puig Antich va ser executat a garrot vil, amb 25 anys, acusat d'assassinar un subinspector de policia en el curs de la seua detenció per militar en el Moviment Ibèric d'Alliberament.

El 27 de setembre de 1975 van ser afusellats tres membres del FRAP i dos d'ETA. Estaven acusats d'atemptar contra les forces de seguretat de l'Estat. Les protestes en l'interior i l'exterior es feren notar. Des dels governs democràtics d'Europa fins al papa Pau VI van demanar l'indult. El règim es va mostrar inflexible. La resposta va ser la convocatòria d'una manifestació multitudinària en la Plaça d'Orient, per fer palès el suport al "Caudillo".

Franco va morir el 20 de novembre de 1975. Les forces socials del règim van intentar minimitzar els canvis propis de la successió. Les forces democràtiques cercaven el trencament. El resultat era incert. Uns temien; altres estaven esperançats. La història de l'avenir no estava escrita en aquelles cartes enviades pels presos polítics des de la presó.

En novembre de 1972 es va celebrar el judici 1001/72 contra els membres de la direcció de CCOO. Dos de 1962 fins a 1972 es van fer 1.714 vagues a Espanya. La sentència diu: *Con la sumarijante exparte se evidencia que la Agrupación Comisiones Obreras es una organización filial del Partido Comunista de España tendiente a la violenta desorganización de la actual estructura del Estado Español.*

El 20 de novembre de 1975 totes les portades de la premsa espanyola van tindre com a tema absolut la mort de Franco. S'obren una sèrie d'importantes interrogants sobre el futur polític d'Espanya.

Nombrosos personatges feren una parada per a viatjar la capella ardent de Franco, el 21 de novembre de 1975.

Fallí periòdic: editor per Germana Societats entre 1975 i 1977.

En 1970 la policia va assetjar tres obrers de vila a Granada, durant una manifestació laboral organitzada per CCXXI, Antonio Huertas Remigio, Cristóbal Padua Escudero i Manuel Sánchez Noya.

Policia Armada (els Grises) a cavall en la plaça del "Caudillo" de València, 1970.

Policia i membres de la Brigada Político-Social detenen un militant antifeixista l'11 de maig de 1973.

Tanca a Brussel·les per a denunciar la condemna de Salvador Puig Antich. Molt a gaireix el 1974. L'endemà inclouen a la seua pàgina declaració, fets sense la presència d'un advocat i sota tortures.

El 27 de setembre de 1975 van ser afusellats els militants d'ETA, Juan Francisco Muñoz Taquí, el cap de la Brigada Político-Social, Angel Ortega Escudero, a la presó de Burgos, Ramón García Sainz, José Luis Sánchez Bover i José Humberto Basso, militants del FRAP, van ser afusellats.

El primer d'octubre de 1975, festa nacional que commemorava l'Exaltació del Caudillo a la Prefectura de l'Estat, Francisco Franco, acompanyat del príncep hereu Juan Carlos de Borbó, compareixent al balcó principal del Palau d'Orient durant una multitudinària, que l'endemà, per a dir: *Todo lo que es España y Europa se ha armado a obedecer a una corporación monárquico-fascista, en connexió amb la subversió comunista-corrupta en la societat, que si a moment no hoem, a ella les condueix. Un mes i vint dies després, Francisco Franco moria. Tan sols dos dies després, Juan Carlos de Borbó i Borbó era proclamat rei.*

El 23 de novembre de 1975 una multitud esparxa a Cuadernos l'arribada del freter.

Gues a Alacant, en les eleccions generals de 1977, les primeres des de 1936.